

Vinko Vodopivec

NAPISA NA SITULAH IZ GRADA IN POSOČJA TER NA PLOŠČICI IZ GRADIČA

Ključne besede:

arheologija, govor, jezikoslovje, zgodovina, zgodovinsko jezikoslovje, slovenščina, Veneti, Reti, Rimljani

Key words:

archaeology, speech, linguistics, semantics, etymology, history, historical linguistic, Slovene, Veneti, Rhaetians, Romans

Abstract

Inscriptions on Situlas from Grad and Posočje and on Plate from Gradič

Three newly discovered pre-Roman inscriptions on bronze objects found in west Slovenia are from known region of ancient cultures. By comparison with similar objects in Italy, these situlas could be from 4th century BC and Plate from Gradič could be from 1st century BC. Situla from Grad contained the ashes, while the objects from Grad and Posočje could had presented votive products. On these objects are the inscriptions understandable in Slovene language.

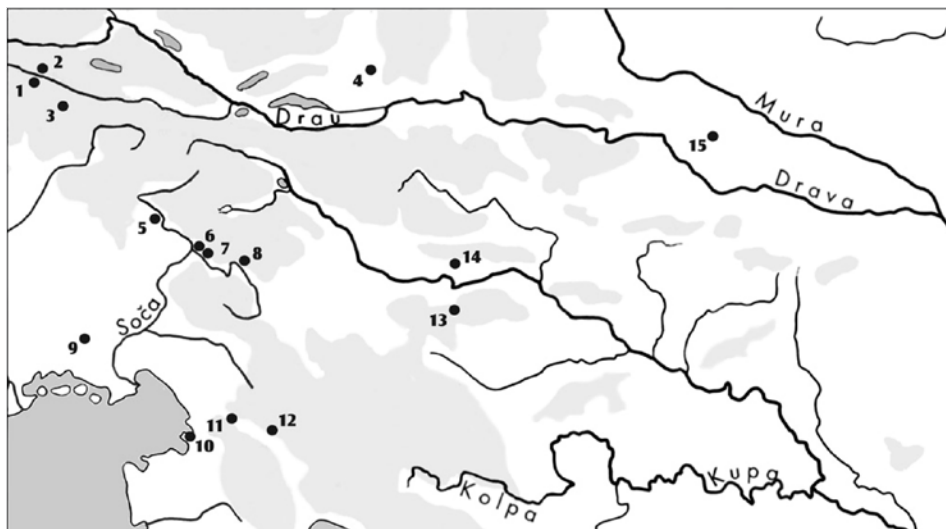
Uvod

Najdišča obravnavanih predrimskih napisov v dolini Soče in Idrijce so prikazana na Karti 1 [1]. Število 5 označuje Kobarid (Gradič), število 6 označuje Most na Soči (Posočje) in število 8 označuje Grad pri Reki.

Grad pri Reki

Bronasta situla najdena v Gradu pri Reki ohranjene višine 17,6 cm, največje širine 16,6 cm in širine podnožja 13,4 cm, je vsebovala ostanke pepela ženskih kosti in je sedaj shranjena v oddelku Narodnega muzeja Slovenije pod oznako P 21840. Najdena je v Zahodni Sloveniji, pri Gradu blizu Reke na desnem bregu reke Idrijce visoko nad rečno sotesko z iskalcem kovin, saj še niso bila izvršena izkopavanja na tem območju. Primerjalno z drugimi najdišči situl podobne izdelave, zlasti glede oblikovanja vratu, je uvrščena v latensko obdobje od 4. do 3. stoletja pr. Kr. Glede na najdbo tako lepe situle se pričakuje večjo latensko naselbino na tem območju, ki pa še ni odkrita. Situla z napisom je prikazana na sliki 1 [2].

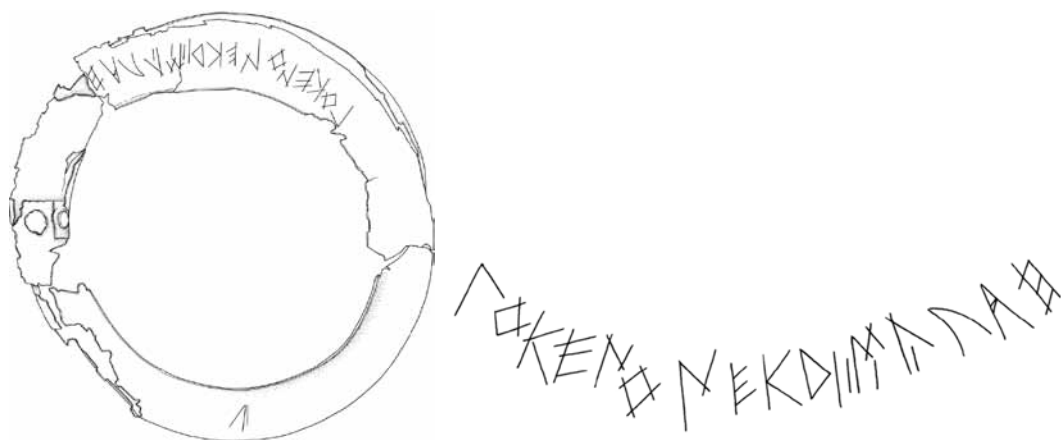
Karta 1. Zemljevid jugovzhodnega Alpskega in vzhodnega zgornje Jadranskega območja s kraji kjer so bili raziskovani predrimski napisi

1 – Würmlach, 2 – Gurina, 3 – Findenig-Thörl, 4 – Magdalensberg (Štalenska gora), 5 – Kobarid (Gradič), 6 – Most na Soči, 7 – Idrija pri Bači, 8 – Reka (Grad), 9 – Sevegliano, 10 – Muggia (Milje), 11 – Škocjan (Okostna jama), 12 – Košana, 13 – Vintarjevec, 14 – Vače, 15 – Ženjak (Negova) [1].

Zgodovinska umestitev

Podobne situle so najdene v grobovih pri Mostu na Soči, ki datirajo v pozni Halštatski okvir, vendar z drugačnim vratom situle. Še večje so razlike pri situlah iz pozne železne dobe iz Idrije pri Bači, Reki in pri Slapu ob Idriji. Bolj podobna je situla iz najdišča Dos Caslir pri Cembri v Trentinu, ki datira v 4. stoletje pr. Kr. in ima tudi retijski napis. Še ena podobna situla je iz najdišča pri Esti v Venetu in je datirana v 3. do 2. stoletje pr. Kr.

Slika 1: Bronasta situla iz Grada blizu Reke, z napisom in napis [2]

Podobno situlo so našli v dolini Cadore v severnem Venetu z deli dveh drugih situl in na enem je paleovenetski napis. Po Marzaticu naj bi omenjene situle naredili lokalni obrtniki med dolinami Piave in Adiže. Najverjetneje je tudi situla iz Grada iz teh delavnic. Zdi se, da je tak tip situle v povezavi s predrimskimi napisi redkejši tako v retijskem kot v venetskem območju, kakor tudi v Posočju. Na podlagi primerjav načina izdelave, zlasti prehoda iz situle v njen vrat, bi situlo z Grada lahko uvrstili v 4. do 3. stoletje pr. Kr [1].

Kosti iz najdene situle so bile datirane z radioaktivnim ogljikom v laboratoriju v Miamiu, v Floridi in kažejo na starost od 90 pr. Kr. do 10 po Kr. Kljub le nekaterim ostankom kosti gre antropološko najverjetneje za kosti ženske starosti okoli 30 let. Glede na bistveni razkorak med datiranjem situle in kosti v njej, ki se razlikujejo za okoli 300 let, je bila situla morda uporabljena večkrat ali pa tudi za različne namene [1].

Prečrkovanje

Napis obsega 16 vrezanih znakov in je na zgornjem zavihku situle, tri črte pa so zarezane tudi na nasprotni strani. Napis je glede na obrnjenost znakov berljiv iz leve na desno. V napisu sta dve novejši venetski črki A različne oblike, kar bi pomenilo mlajšo dobo izdelave ali mlajše graviranje venetskega napisa.

Prečrkovanje LOKENONEKRIMAUAH

Možno bi bilo tudi prečrkovanje prvega znaka kot P in zadnjega kot D ali I, vendar je verjetnost takega prečrkovanja zelo majhna. Dve črtici ob znaku za glas M sta značilni za venetsko poudarjanje posameznih črk. Naslednji znak je A, ki pa je že mlajšega tipa, naslednji znak pa U, ki je starejšega tipa. Črke so dobro vidne, zato je podano prečrkovanje zelo verjetno in ga lahko upoštevamo kot ustrezno in pravilno. Zadnji znak za črko H ni značilen za venetsko pisavo, ampak za retijsko pisavo iz območja Magrè. V napisu sta dva novejša znaka za A različne oblike, kar bi lahko pomenilo mlajšo dobo izdelave ali mlajše graviranje venetskega napisa, lahko pa gre za retijski napis, kjer so taki znaki tudi starejši. Glede na značilni znak za H in znak za A gre lahko za retijski napis, ki pa ga strokovnjaki uvrščajo po ozemlju med venetske napise.

Na drugi strani zavihka situle so tri črtice, ki se jih lahko prečrkuje kot UI, s pomenom vi ali ti. Ker gre za zelo kratko označbo je to lahko tudi znak za pravilno stran odpiranja situle, lastniški znak, znak izdelovalca ali kaj drugega.

Prečrkovanje in razumevanje jezikoslovcev

The sequence of letters on the shoulder of the Situla from Grad near Reka (*Is 4) has to be read as $\langle l?okeno nekri.m.p?.l?aj \rangle$ (with an unsecure identification of l and p) and has to be interpreted as “ $L?okeno$ [or $P?okeno$] (m./f.) [has placed this] for $Nekrimp?l?a$ (f.)” [2].

*Zaporedje črk na zavihku situle z Gradu blizu Reka (*Is 4) se prečrkuje kot $\langle l?okeno nekri.m.p?.l?aj \rangle$ (z negotovo določitvijo l in p) in se tolmači kot “ $L?okeno$ [ali $P?okeno$] (m./f.) [ta je položen] za $Nekrimp?l?a$ (f.)” [2].*

Als provisorische Lesung ergibt sich bei Einsetzung der konventionellen Lautwerte der Buchstaben: 1-o-k-e-n-o / n-e-k-r-i.-m.-13.-14.a-h bzw. l/p-o-ke-n-o-n-e-k-r-i.-m.-l/p-u/l-a-h. Damit hätte man die zehn Lesungen (mit $\langle h \rangle = \langle j \rangle$) [2].

Prečrkovanje podobnih znakov v venetskih napisih Padova

Pri napisu Pa7 znak **Ɑ** italijanski venetologi prečrkujejo kot H in ga obdrže tudi pri razumevanju [4], Lejeune pa ga tudi prečrkuje kot H [5]. Pri Pa11 znak **Ɑ** prečrkujejo kot H, pri razumevanju pa dvojček **Ɑꝛ** proglasijo za glas F [4]; Lejeune pa ga prečrkuje kot H [5]. Pri Pa15 znak **Ɑ** prečrkujejo kot H; pri razumevanju ga enkrat obdrže, medtem ko dvojček **Ɑꝛ** – HV proglasijo za glas F [4]; Lejeune pa ga prečrkuje kot H [5]. Pri Pa26 znak **Ɑ** prečrkujejo kot H in ga kot dvojček **Ɑꝛ** pri razumevanju proglasijo za glas F [4]. Pri Pa28 znak **Ɑ** prečrkujejo kot H in ga kot dvojček **Ɑꝛ** pri razumevanju proglasijo za glas F [4].

Prečrkovanje podobnih znakov v venetskih napisih Cadore

Črkovna znaka **Ɑ** in **Ɑ** italijanski venetologi prečrkujejo kot Z in ju pri razumevanju proglasijo za glas D [4], Lejeune pa ju že prečrkuje kot D [5]. Pri Ca 15, Ca16, Ca21, Ca47, Ca65, Ca66 in Ca67 znak **Ɑ** italijanski venetologi prečrkujejo kot H in ga pri razumevanju proglasijo za glas F [4], Lejeune pa ga že prečrkuje kot F [5]. Pri Ca57b znak **Ɑ** italijanski venetologi prečrkujejo kot H in ga pri razumevanju proglasijo za glas F [4], Lejeune pa ga že prečrkuje kot F [5]. Pri CA1, Ca2 in CA3 pa Marinetti znak **Ɑ** že prečrkuje kot F in ga obdrži tudi pri razumevanju [8].

Prečrkovanje podobnih znakov v venetskih – retijskih napisih Isonzo

Pri napisu Is1 in Is2 znak **Ɑ** italijanski venetologi 6x prečrkujejo kot H in ga pri razumevanju proglasijo za glas I [4, 10], Lejeune pa ga že prečrkuje kot I [5]. Isteničeva povzema italijanske venetologe [9].

Prečrkovanje podobnega znaka v venetskem – retijskem napisu Negova

Nemški in italijanski jezikoslovci dosledno prečrkujejo znak **Ɑ** kot H in ga kot takega obdrže tudi pri razumevanju [9].

Prečrkovanje podobnih znakov v retijskih napisih

Pri retijskih napisih imamo na razpolago le malo slik napisov. Zaradi tega ni moč prečrkovanj jezikoslovcev preveriti pri vseh napisih, zato je tudi obseg možne primerjave skromnejši.

Črkovna znaka **Ɑ** in **Ɑ** zahodnoevropski jezikoslovci v napisih Sz15 [11-12, 14], St2, St3 in St4 [11, 14] prečrkujejo kot t², kar praviloma pomeni T, lahko pa tudi D.

Črkovni znak **Ɑ** pa zahodnoevropski jezikoslovci v napisu Ma23 [8, 11-12, 14] prečrkujejo kot Z, znak **Ɑ** v napisu Vr4 [11, 14] pa tudi prečrkujejo kot Z.

Črkovni znak **Ɑ** zahodnoevropski jezikoslovci v napisu Pu1 [11, 13-14] prečrkujejo kot H, črkovni znak **Ɑ** pa zahodnoevropski jezikoslovci v napisih Sr1 [11, 14], Sr7 [11, 14], Ma1 [11, 14], Ma6 [8, 11-12, 14], Vr3 [8, 11, 13] in Pu1 [11, 13-14] tudi prečrkujejo kot H.

Komentar

*Prečrkovanja teh znakov niso dosledna in najbolj izstopa ravno prečrkovanje napisov Is1 in Is2, kjer se znak **Ɑ** prečrkuje kot H in pri razumevanju spremeni v I, v nasprotju z vsemi ostalimi spreminjanji in ravno tako spreminjanje sta uporabila avstrijska jezikoslovca, ki sta pri tem še I spreminila v J.*

Veliko je tudi prečrkovanj črkovnih znakov \aleph kot črko H, še več pa je sprememb že prečrkovanih H v črko F, bodisi samostojno ali v paru s črko V. V obeh primerih je tako prečrkovanje ali sprememba prečrkovanja pri razumevanju samoljubno. Nikjer namreč niso zahodnoevropski jezikoslovci navedli dokaza, da so Veneti in Retijci uporabljali glas F, temveč je to uvedeno le po analogiji z latinščino, ki pa je bila drugačen jezik. Če bi bila podoben jezik, bi zahodnoevropski jezikoslovci venetske in retijske napise že zdavnaj razumeli.

Iz podanega pregleda je razvidno, da zahodnoevropski jezikoslovci znak \aleph prečrkujejo pravilno kot črko H in se prečrkovanje pri Is1 in Is2, kjer ta znak prečrkujejo kot črko I, izkaže za napačno, kar bi morali upoštevati in to očitno napako popraviti.

Imenske različice razumevanja

LOKENONE KRIMAUAH	Lokenone Krimauah
LOKENO NEKRI MAUAH	Lokeno Nekri Mauah
LOKENONEK RIMAUAH	Lokenonek Rimauah

Imenske različice so odvisne od tega, v kakšnem jeziku želimo imeti imena. Navedene so le nekatere različice, saj so možne še številne druge, ki pa kljub mnogim poskusom ne dajejo nikakršnega odgovora o vsebini napisa. Imenske različice sem podal izključno za prikaz nesmiselnosti poskusov jezikoslovcev za razbiranje imen v napisih. Taka razumevanja temelje na osnovi izbranih končnic v izbranem jeziku, in na primerjavah z že znanimi vendar napačnimi ugotavljanji imen iz drugih napisov, saj so ti prav tako brez smiselno ugotovljene vsebine posameznega napisa.

Delitev zveznega besedila in razumevanje

Napis nima znanih vsebinskih vzporednic v znanih venetskih in retijskih napisih, zato je težje razumljiv. Pojavljajo se znane besede: LOK, OKE, NON, KRI in MAU, ki so v večini znane že iz venetskih napisov, vendar so kratke in dajejo za razumevanje več možnih različic.

Pogostost njihovega pojavljanja v venetskih napisih:

LOK – 2x, LOKON – 1x, – skupaj 3x, OK – 1x, OKU – 1x, UKO – 1x skupno – 3x,
NON – 3x, NONI – 4x, NUN – 2x skupno – 9x, NMOLO – 1x.

Različne možnosti razumevanja tega napisa se opirajo predvsem na venetske besede LOK, OK in NON.

LOK E NONE KR IMAU AH	
Lok je none kar imel ah.	Bow of nana that have, ah.
LOKE NONE KR IMAU AH	
Loke none kar imel ah.	Meadow of nana that have ah.
L OKE NONE KR IMAU AH	
Le oči none kar imel ah.	
Imela si prav oči none, ah.	You have just nana's eyes, ah.

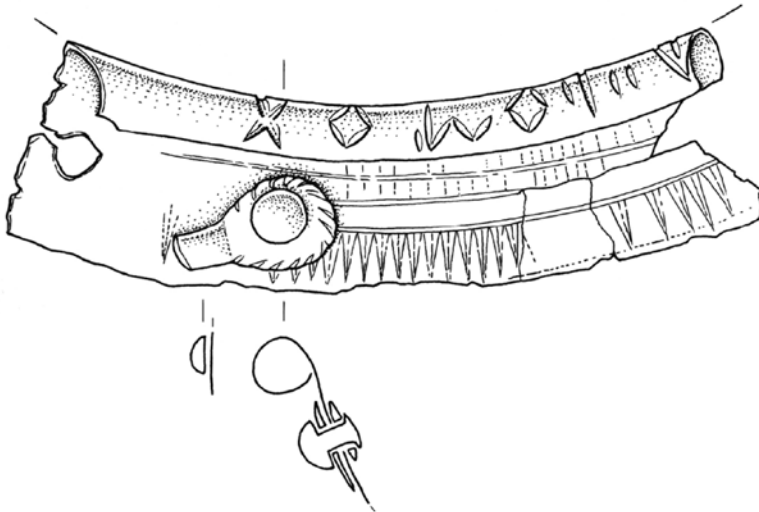
Različic je več in glede na to, da je v situli najden pepel umrle, je verjetna večkratna uporaba situle kot žare in s tem bi bila najverjetnejša zadnja različica, čeprav sta možni tudi različici z lokom in loko.

Glosar:

L	l, le, Sl. narečno, Sl. knjižno	only
LOK	lok, Sl. knjižno	bow
LOKE	loka, travnik, Sl. knjižno	meadow
OKE	oke, oko, Sl. narečno,	Sl. knjižno eye
E	e, je, okrajšava, Sl. narečno, Sl. Knjižno	is
NONE	nona, Sl. knjižno	nana
KR	kr, kar, Sl. narečno, Sl. knjižno	what, that
IMAU	imau, imel, Sl. narečno, Sl. knjižno	have
AH	ah, oh, medmet, Sl. knjižno	oh

Posočje

Drugi predrimski napis je iz najdišča Posočje. Najdbe iz teh izkopavanj kažejo, da je bil ta kraj v rabi za votivno darovanje od zgodnje železne dobe v 5. stoletju pr. Kr., do zgodnje Rimske dobe v 3. stoletju po Kr. Ohranjeni del z napisom velikosti 8,6 cm x 2,4 cm pripada zgornjemu zavihku vratu bronaste situle, ki je okrašen z vzdolžnimi, prečnimi in poševnimi vrezi. Napis predstavlja 6 globoko urezanih znakov, ki so razvidni iz sledeče slike 2 [2].

Slika 2. Posočje, delec bronaste situle z napisom [2]

Umestitev v časovni okvir

Po mnogih primerjavah izdelave situle in držala ročaja je situla iz Posočja še najbolj podobna situli iz doline Cadore in situli iz Cembre, ki spadata v 4. stoletje pr. Kr. Po Marzaticu naj bi omenjene situle naredili lokalni obrtniki med dolinami Piave in Adiže. Najverjetneje je tudi situla iz Posočja iz teh delavnic [1]. Napis na posoški situli je razviden iz naslednje slike 3.

Slika 3: Napis na zavihku situle iz Posočja [1]

Prečrkovanje

Napis je glede na pokončno in vodoravno obrnjenost znakov berljiv iz desne na levo. Razdalje med znaki so značilne, zato gre najverjetneje za napis s sedmimi znaki.

Prvi štirje znaki so venetski in imajo nedvoumen pomen TOMO. Zadnji trije znaki so znaki za novejšo venetsko-latinske črke in sicer je peti obrnjeni V (Es104 do Es107, Es111 in Es113), šesti je E in zadnji je A. Za znakom A manjka ostali del situle, zato ne vemo ali se napis še nadaljuje. Mlajši vgravirani znaki bi pomenili mlajšo dobo izdelave ali mlajše graviranje venetskega napisa. Predzadnji znaki bi se lahko brali tudi IIII, vendar je tako branje manj verjetno, saj druga pokončna črta močno presega ostale. Morda pa je krajša črtica le poudarek znaka I in bi tako 5. znak lahko pomenil tudi glas I.

Obrazloženo prečrkovanje zveznega napisa daje različici: TOMOVEA ali TOMOIEA.

Prečrkovanje in razumevanje jezikoslovcev

The inscription on a fragment of the Situla from Posočje (*Is 5) <tomo.i..u?.[---> or <tomo.i.> (plus end of text tag) represents the name of a male person (the owner?) in the dative case [2].

*Napis na delu situle iz Posočja (*Is 5) <tomo.i..u?.[---> ali <tomo.i.> (in konec napisa) predstavlja ime moškega (lastnik?) v dajalniku [2].*

Komentar:

5. črka je lahko I, lahko pa tudi V in ta značilna različica ni upoštevana, zadnja črka je značilna za mlajši A in nikakor za U. Razumevanje z imeni je poljubno in kot tako nestrokovno, zlasti ob napačnem in pomanjkljivem prečrkovanju.

V besedilu avtorja podajata obširno razlago posameznih črk, ki jih ni v napisu in podajata primerjavo zapisov črke T v petih različnih pisavah, čeprav črka T sploh ni sporna. Črk na petem in šestem mestu, ki sta značilni za mlajšo dobo venetske pisave in sta najpomembnejši glede ustreznega prečrkovanja napisa, pa ne omenjata.

Delitev zveznega besedila in razumevanje

V venetskih napisih se pojavljata besedi OMA in OMO s pomenom babi in dedi. V retijskih napisih navedenih besed ni. Ostale besede se pojavljajo tako v venetskih kot v retijskih napisih [16-19].

Razumevanje različic s prečkovanjem V

T OMO VEA	TO MO VEA
To ded ve.	To moj ve.
This grandpa know.	This my know

Razumevanje različic s prečkovanjem I

T OMO IEA	TO MOI EA	TO MOI E A
Tu ded aja.	Tu moj aja.	Tu moj je ata.
Here grandpa lie.	Here my lie.	Here is my father.

Vse prikazane različice so razumljive s pomočjo slovenskega jezika in so tudi po vsebini precej podobne, zato je razumevanje kljub več različicam dovolj zanesljivo.

Glosar

T	t, tu – okr, Sl. Narečno, Sl. Knjižno	this, here
TO	to, tu – Sl. Narečno, Sl. Knjižno, preg	this, here
OMO	omo, dedek – Sl. Narečno, Sl. Knjižno	grandpa
MO	moj – okrajšava, Sl. Knjižno	my, mine
MOI	moj – Sl. Knjižno	my, mine
IEA	aja – preglas, Sl. Knjižno	lie
EA	aja – okrajšava, preglas, Sl. Knjižno	lie
E	e, je – okrajšava, Sl. Narečno, Sl. Knjižno	is
A	ata – okrajšava, Sl. Knjižno	father

Gradič nad Kobaridom

Gradič nad Kobaridom je predrimsko naselje v utrdbi na griču, kjer so se na skalni ravnici še v prvi polovici 20. stoletja, skladno z narodnim izročilom, prižigali kresni ognji ob najdaljšem dnevu. Na osnovi najdenih novcev je razvidno, da se je tu vršila verska dejavnost od 2. stoletja pr. Kr. do 4. stoletja po Kr., seveda pa se ne izključuje uporaba tega prostora že v starejših obdobjih. Poleg novcev so tu bogate najdbe raznovrstnih votivnih in ritualnih predmetov, ki potrjujejo tako pomembnost kot namembnost tega prostora. Nekateri teh predmetov so najdeni pri sistematskem izkopavanju ohranjenih plasti, še več pa jih je najdenih na plasteh poškodovanih zaradi nenadzorovanega izkopavanja [1]. Bronasta ploščica iz Gradiča nad Kobaridom [1] in primerjalni napis Ca44 [2] sta prikazana na sliki 4.

Slika 4: Bronasta ploščica iz Gradiča nad Kobaridom [1] in primerjalni napis Ca44 [2]

Popisana bronasta ploščica je edina take vrste na tem najdišču in je bila najdena med mnogimi drugimi predmeti. Blizu sta bili najdeni tudi popolni bronasti ploščici z okraski in ena polovična ploščica. Ploščica velikosti 4 x 2 cm – inventarna oznaka K 1863, je iz tankega bronu in je, čeprav le delno najdena, kar dobro ohranjena. Starost najdbe je ocenjena na drugo polovico 1. stoletja pr. Kr [1].

Prečrkovanje in razumevanje jezikoslovcev

The inscription on a small fragment of a bronze-plate from Kobarid (*Is 6) shows the remnants of two letters (with syllabic punctuation); because of the character of the object, the inscription is likely to be a votive text [2].

*Napis na delčku bronaste ploščice iz Kobarida (*Is 6) kaže okrnjeni ostanek dveh črk (z zlogovnim ločilom); glede na značaj najdbe naj bi bil napis votivnega značaja[2].*

Es ist nicht zu entscheiden, welche der vier Alternativen – ‹b.i› bzw. ‹i.b›, ‹.p.i› bzw. ‹i.p.› – das Richtige trifft. Auch ein ganz ähnliches Fragment aus Lågole (Ca 44) 65, auf dem dem sich die Folge ‹r.b› findet (s. Abb. 6), bietet keine Entscheidungshilfe [2].

Ni odločeno katera od štirih različic – ‹b.i› ali ‹i.b›, ‹.p.i› ali ‹i.p.› je prava. Tudi zelo podoben deleč iz Lågole (Ca 44) 65, na kateri se najde zaporedje ‹r.b› (s. slika 6), ne nudi nobene pomoči pri odločitvi [2].

Komentar:

Vmesna črtica je verjetno I in ne ločilo, saj je bistveno prevelika; da gre za I pa kaže tudi primerjalni napis Ca44.

Prečrkovanje

Napis je verjetno le delno ohranjen. Primerjava podobnega napisa iz območja Cadore, ki je predstavljen v [2] in je obravnavan kot Ca44 s prečrkovanjem]RIB[, ki pomeni najverjetneje T]RIB[USIATIN [4], kar predstavlja vsevodno božanstvo = Tromuzga [16-17] ni verjetna, saj leva črka ne nakazuje možnosti znaka za črko R.

Levi znak bi lahko bil obrnjeni L ali U, lahko pa bi bil tudi I. Srednji znak lahko pomeni poudarek desnega znaka, bolj verjetno pa pomeni črko I. Desni znak bi lahko predstavljal znak za črko B, vendar je ploščica dobro ohranjena in bi se moral videti tudi zgornji desni poševni del, zato je tako prečrkovanje manj verjetno. Desni znak bi bil lahko sestavljen iz črke S brez spodnjega dela, in ločila, verjetneje pa predstavlja znak za črko C. Napis na obeh straneh ni zaključen, zato je možno le prečrkovanje vidnega dela, ki bi lahko bilo: IC ali ICI ali LICI.

Razumevanje

Različna prečrkovanja ne dajejo dobre osnove za razumevanje. Če bi bilo prečrkovanje LICI bi to verjetno pomenilo večpomenski darovanjski namen.

LICI lici cheeks

Verjetnost razumevanja na obeh straneh nezaključenega napisa, manjkajočega spodnjega dela napisa in zato dvomljivega prečrkovanja, je zelo majhna.

Idrijska napisa

Idrijska izkopavanja so dala štiri bronaste posode, dve iz groba 5 in dve iz groba 14, ki sta najpomembnejši, saj imata obe venetska – retijska napisa. Posodi z napisoma nista iz poznega latenskega obdobja, kamor se ju je uvrščalo do sedaj, ampak iz poznega halštatskega obdobja, saj sta podobni posodam iz retijskega ozemlja in datirata okoli 200 let prej ali okoli 4. stoletja pr. Kr. [3].

Napisa sta obravnavana že v knjigi *La Lingua Venetica* z oznakama Is1 in Is2 s prečrkovanjem: lah.v.n.ah v.rot.a.h in z razumevanjem z imeni: Laivnai Vrotai [4].

Napisa pa je obravnaval tudi M Bor v knjigi *Veneti naši davni predniki* s prečrkovanjem obeh napisov: LA HVNAH V ROTAH in z razumevanjem: Tu poginil v rotitvah. Podaja pa tudi branje obeh napisov v obratni smeri s prečrkovanjem: *HATOR V HAN VHAL* in z razumevanjem: Kateri v ogenj vehnil. Posebej opozarja na skupno branje obeh napisov v obeh smereh, ki se v sedanjem slovenskem jeziku glasi: Tu je poginil v rotitvah, ki je v ogenj omahnil [20].

Podrobno sta napisa prikazana in obrazložena s prečrkovanjem in razumevanjem v Katalogu venetskih napisov [17]:

<i>Is1</i>	T LAH V NAH V ROTAH	<i>Is2</i>	LAH V NAH V ROTAH
	Ti lahek v nebu v rotitvah!		Lahek v nebu v rotitvah!
	You light in sky in entreaties!		Light in sky in entreaties!
	<i>HATOR V HAN VHAL T</i>		<i>HATOR V HAN VHAL</i>
	Kdor v hišo ušel tu?		Kdor v hišo ušel?
	Who in house entered here?		Who in house entered?

Glede na novo, vsaj 200 let starejšo datacijo, ki se sklada s starostjo retijskih napisov [3] in glede na obliko črk, bi bil napis na posodah iz Idrije lahko tudi retijski, saj zlasti izstopa črka H, ki je značilna za retijske črke iz območja Magrè [18, 21].

Zaključek

Navedeni trije novi napisi so razumljivi v slovenskem jeziku. Napisa iz Grada in Posočja sta daljša in zato je verjetnost podanega razumevanja dovolj velika. Prikazane so tudi različice razumevanja z imeni, ki kažejo neustreznost takega načina obravnave neznane vsebine napisov v neznanem jeziku. Nepopoln napis iz Gradiča nad Kobaridom se da sicer razumeti, vendar je verjetnost zaradi možnosti manjkajočih delov napisa zelo majhna. Slovenščina kot izrazito arhaični jezik, v katerem so se najbolj ohranile značilnosti pred-antičnih venetskih zapisov, se je izkazala kot odlično orodje tudi za razumevanje teh treh novih napisov.

Ugotovitev [3], da situla iz Grada spada v retijsko in ne v atestinsko-venetsko materialno kulturo, je zelo pomembna. S tega vidika bi bilo potrebno narediti podobno primerjavo tudi vseh ostalih najdb v Posočju, da bi se ugotovilo, ali je bilo to takrat večinsko stanje

ali le posamezen primer. Če bi se pokazalo, da predmeti, na katerih so napisi, spadajo v retijsko materialno kulturo, bi bilo treba označevanje teh napisov prenesti iz venetske v retijsko skupino napisov in jim spremeniti oznake. Namesto italijanskih bi jim morali dati slovenske oznake, npr. Id za tiste ob Idriji in So za tiste ob Soči.

Literatura

1. P Turk, D Božič, J Istenič, N Osmuk, Ž Šmit, *New Pre-Roman Inscriptions from Western Slovenia: The Archaeological Evidence*, Keltske študije - Studies in Celtic Archaeology, Montagnac: Éditions Monique Mergoil, **2009**, 47-64.
2. H Eichner, R Nedoma, *Neue vorrömische Inschriften aus Westslowenien: epigraphische und linguistische Evidenz*, Keltske študije, Studies in Celtic Archaeology, Montagnac: Éditions Monique Mergoil, **2009**, 65-75.
3. D Božič, *Late Hallstatt period bronze vessels in two late graves of the La Tène-Early Imperial Idrija group*, Keltske študije, Studies in Celtic Archaeology, Montagnac: Éditions Monique Mergoil, **2009**, 77-84.
4. G B Pellegrini, A L Prosdocimi, *La lingua Venetica*, Istituto di glottologia dell universita di Padova, Circolo linguistico Fiorentino, Padova **1967**, 591-595.
5. M Lejeune, *Manuel de la langue Vénète*, Indogermanische bibliothek, Carl Winter, Universitätsverlag, Heidelberg **1974**.
6. R Salerno, *I bronzi e gli altri votivi*, Esta preromana, una citta e i suoi santuari, 2 del Canova, Treviso **2002**, 155.
7. A Maritetti, *L'iscrizione votivo*, Esta preromana, una citta e i suoi santuari, 2 del Canova, Treviso **2002**, 182.
8. A Marinetti, *AKEO I Tempi della Scrittura, Veneti antichi. Alfabeti e documenti*, TIF Cornuda, Montebelluna, Museo di Storia Naturale e Archeologia, Cornuda **2002**, 422-424.
9. J Istenič, *Zapisi v Venetski pisavi na Koroškem in v Sloveniji*, Zgodovinski časopis 39, Ljubljana **1985**, 324, 329.
10. G Fogolari, A L Prosdocimi, *I Veneti antichi*, Lingua e cultura, Le iscrizioni, Studio Editoriale Programma, Padova **1988**, 321.
11. S Schumacher, *Die Rätischen Inschriften, Geschichte und heutiger Stand der Forschung*, 2. erweiterte Auflage, Archaeolingua, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, Sonderheft 121, Innsbruck **2004**.
12. S Schumacher, *Die "rätischen" Inschriften: gegenwärtiger Forschungsstand, spezifische Probleme und Zukunftsaussichten*, Die Räter, Atti del Simposio, Castello di Stenico, Trento 1993, Grafiche Artigianelli, Trento **1999**, 334-355.
13. R Lunz, *Ur - und Frühgeschichte Südtirols, Rätsel und Deutung*, Athesia, Bozen **1973**, 93, tafel 27.
14. <http://members.tripod.com/adolfozavaroni/> elektronska zbirka retijskih napisov z nekaterimi slikami / computer base of Rhaetic inscriptions with some pictures.
15. M L Greenberg, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*, Aristej, Maribor **2002**, p. 63. (M L Greenberg, *A Historical Phonology of the Slavic Languages*, Universitätsverlag C. Winter, Heidelberg **2000**)
16. V Vodopivec, *Nabor venetskih napisov, delitev, prevod in slovar*, Zbornik 4. mednarodne konference Evropski staroselci, Jutro, Ljubljana **2006**, 118-144.

17. V Vodopivec, *Katalog venetskih napisov, besed in prevodov*, še neobjavljeno.
18. V Vodopivec, *Katalog retijskih napisov, besed in prevodov*, še neobjavljeno.
19. V Vodopivec, *Zbir retijskih napisov, delitev, prevod in besednjak*, Zbornik 6. mednarodne konference Izvor Evropejcev, Jutro, Ljubljana **2008**, s 118-136.
20. V Pavšič (M Bor), J Šavli, I Tomažič, *Veneti naši davni predniki*, založba, I Tomažič, Wien, Ljubljana, ČGP DELO **1995**, 185-443.
21. R C de Marinis, *Il territorio prealpino e alpino tra i Laghi di Como e di Garda dal Bronzo recente alla fine dell'età del Ferro*, Die Räter– I Reti, Verlagsanstalt Athesia, Bocen, **1992**, 145-166.

Povzetek

Trije novo odkriti predrimski napisi na bronastih predmetih najdeni v zahodni Sloveniji so na območju znanih predantičnih kultur. Po primerjavi s podobnimi predmeti v Italiji sta navedeni situli uvrščeni v 4. stoletje pr. Kr., ploščica iz Gradiča pa v 1. stoletje pr. Kr. Situla iz Grada naj bi bila za hrambo pepela umrle, medtem ko naj bi predmeta iz Posočja in Gradiča predstavljala votivna izdelka. Na ohranjenih predmetih so napisi, ki jih je moč razumeti s pomočjo slovenskega jezika.